

УЧАСТЬ НЕОДРУЖЕНОЇ МОЛОДІ В РОДИННІЙ ОБРЯДОВІСТІ СЕЛА МАЯКИ

У статті розглянуто питання ролі неодруженої молоді у системі родинної обрядовості у селі Маяки кінця ХІХ – початку ХХ століття, проаналізовані функції даної вікової групи. Стаття стане у пригоді широкому загалові читачів, насамперед студентам, усім, хто цікавиться українською етнографією.

Ключові слова: неодружена молодь, дошлюбне спілкування, родинна обрядовість, весілля, родини, хрестини.

У нашому дослідженні ми спробуємо розглянути питання ролі та функцій неодруженої молоді у системі родинної обрядовості у селі Маяки кінця ХІХ – початку ХХ століття.

У традиційній культурі досягнення повноліття означало повну готовність до шлюбу. Звичайно, визначалися параметри, головними з яких є: біологічні, господарські (оволодіння основними господарськими навичками), соціальні (входження у молодіжні громади, спілкування з ровесниками на буденних (досвітки, вулиці, колодки) та святкових (вечорниці, грища, гойдалки, колиски) молодіжних зібраннях). Одним із важливих випробувань для дівчини було вміння прясти, ткати, вишивати, що вважалося запорукою її готовності до шлюбу [3, с. 1].

Неповний дорослий статус молоді зумовив певні обмеження, зокрема щодо її участі у родинних обрядах. Першими родинними обрядами, пов'язаними з входженням дитини у дорослий вік, були церемонії повноліття. Їх структура та символіка, на жаль, збереглися погано. Про них насамперед відомо, що для хлопців вони пов'язувались із різноманітними випробуваннями та обрядовими діями з волоссям, зміною зачіски, першим голінням [4, с. 1]. Для дівчат перехід до повноліття також був пов'язаний із обрядовими діями з волоссям, що відбувались у формі ритуального заплітання [5, с. 2].

У структурі родинної обрядовості можна виділити основні 3 групи: родильні, весільні, поховальні. У даній роботі ми зосередимо свою увагу на перших двох, оскільки, хоч вікова група і потрапляла у сферу дії ритуалу, вона вкрай обмежено

брала участь у похороні і зазвичай була відсторонена від обрядів цієї групи. Тому участь молоді у поховальних обрядах є питанням практично не з'ясованим.

Тож спочатку розглянемо родильну обрядовість села Маяки. До обрядів і звичаїв, пов'язаних із прийняттям новонародженого в сім'ю та громаду, насамперед слід зарахувати родини і хрестини. Родини були давньою звичаєвою нормою сільського етикету і, за народними уявленнями, вважалися запорукою швидкого одужання породіллі та забезпечення здоров'я дитині. Склад учасників родин був обмеженим. Сюди не допускались дівчата і чоловіки [1, с. 2].

На противагу родинам, у традиціях здійснення хрестин знаходимо приклади, коли кумами (хрещеними) могли бути неодружені молоді люди. Вибір у куми неодружених засвідчений різними прикладами. Так, дівчина могла стати кумою у хлопчика, а парубок – у дівчинки. Аналогічні уявлення були відомі й у різних місцевостях України. Тут дівчата, яких уперше запрошували за куму не до хлопчика, а до дівчинки, навіть відмовлялися через це від кумівства, що вважалося гріхом і траплялося украй рідко [10, с. 2].

Структура хрестильних обрядів містить різні ритуальні дії, які виконували куми. Більшість з них захисного змісту. До таких насамперед відносимо ті, що виконувались на порозі житла перед дорогою до церкви з допомогою різноманітних металевих загострених предметів. Тут кума, тримаючи дитину на руках, переступала ніж і жар. Слідом за нею це робили інші присутні [7, с. 2].

У хрестильній гостині поряд із одруженими брали участь і неодружені гості. Про це, зокрема, свідчить традиція прикінцевого обдарування гостей спеціальними букетами-квітами, під час якого баба-повитуха розрізняла неодружених, яким давала дві квітки, і одружених, яким давала одну [6, с. 3].

На завершення огляду слід зазначити, що участь у родильних обрядах неодружених стосувалася насамперед церемоній, пов'язаних із хрещенням новонародженого. У них неодружені куми були запорукою здоров'я та довголіття новонародженого, виконували обряди захисного змісту.

Що стосується весільної обрядовості, то вона являється головним складником родинних обрядів, у яких найповніше виявилась участь неодруженої молоді. Крім біологічних і соці-

альних, у народній традиції села Маяки кінця ХІХ – середини ХХ століття існували сформовані вікові параметри, які визначали готовність молодої людини до шлюбу. Зазвичай молодь обирала собі пару під час відвідань молодіжних зібрань.

У різні моменти весілля молодь, що брала участь у здійсненні тих чи інших дійств, послідовно реалізувала низку ритуальних тем. Представники цієї вікової групи в окремих частинах ритуальної структури не завжди відіграють достатньо важливу роль. При цьому виділити обряди, пов'язані насамперед із молодими, та обряди, спрямовані на неодружених весільних персонажів.

Так, на першому етапі сватання неодруженими його учасниками були лише дівчина та парубок, які мали побратися. Якщо батьки дівчини свою згоду на шлюб давали словесно, то сама наречена виявляла згоду (або незгоду) лише знаково. У разі позитивної відповіді вона подавала молодому та сватам подарунки у вигляді хустки і рушників. У разі відмови – давала гарбуза парубкові, повертала сватам хліб тощо. Знаки згоди сватана дівчина виявляла і на деяких наступних обрядових етапах.

Інша неодружена молодь з'являлася у завершальний момент сватання. Вона брала участь у святкуванні отриманої сватами згоди. У цьому випадку молода кликала дівчину, яка у майбутньому виконувала роль старшої дружки, молодий – парубка, що мав стати боярином (дружком). Ця молодь брала участь у розподілі сватового хліба. При цьому краєць із нього отримували наречені – «щоб цілувалися», дівчата хапали собі по шматочку, з'ївши який, сподівалися на власне швидке одруження [9, с. 4].

Напередодні весілля, у період, коли на нього запрошували родичів та односельців, виготовляли ритуальні атрибути, призначені для наречених та інших неодружених учасників, які брали участь у ритуалі. У цій частині ритуалу участь молоді була провідною.

Молодіжними атрибутами маячан можна умовно назвати насамперед весільне деревце, вінки, букети-квітки. За найдавнішою традицією, зафіксованою історичними джерелами ХІХ – початку ХХ століття, усі вони у минулому виготовлялись із живих рослин [2, с. 4]. Деякі з них використовувалися протягом усього року. Це барвінок, калина, зелений овес, сосна, груша, вишня та деякі інші рослини.

Традиції виготовлення весільного деревця не була виключно у селі Маяки, також в минулому була відома на більшій частині України. В різних регіонах України існували варіанти цієї традиції: деревце виготовляли для молодої (Середнє Полісся, Центральна Наддніпрянина), для обох молодих (Гуцульщина, Полтавщина, частина Київського Полісся), для молодого (північні райони Київської та Рівненської обл., Поділля). Рубали деревце зазвичай парубки, а вбирали — дівчата. Сприятливим для цього днем на більшій частині України вважалася субота, на Полтавщині — четвер [8, с. 4].

У селі Маяки на деревце чіпляли букети з калини, барвінку, інших живих рослин, колосся, з часом з'явилися паперові квітки. Деревце та його прикраси, зважаючи на їх важливе символічне значення в обряді здійснення шлюбу, мали лікувальну і продуктивну здатність. Саме з цією метою зберігали верхню квітку з вершечка деревця. Часом у відварі з неї купали дитину, щоб не нападали плаксивці.

У селі Маяки побутував обряд виготовлення барвінкових вінків. Донедавна він зберігався як цілісне системно розвинуте дійство.

Букети-квітки у весняно-літній період виготовляли з квіток, стрічок, зелених духмяних рослин, зокрема любистку, м'яти. Неодруженим такі букети пришивали на ліву сторону грудей. А до весілля квітки молодих чіпляли на килим.

Зазвичай вінки та букети мали бути виготовлені до моменту запрошення весільних гостей. Ці головні убори вдягали, коли запрошували на весілля. Дану функцію завжди виконували неодружені молоді люди. Головну роль тут відігравали пари: молода і старша дружка, молодий і старший боярин. Цей етап захоплював два (четвер і п'ятницю), а з часом більше днів. При цьому у перший день молода з дружками запрошували родичів, а в другий — дівчат.

Запрошення відбувалося у хаті, супроводжувалося поклонами, поцілунками, обдаровуванням невеликим хлібним виробом. Часом таким хлібним виробом наділяли кожного запрошеного або ходили лише з одним виробом, залишивши його в останній хаті.

Основне весільне дійство починалося, коли молодий, зібравши весь свій рід — дружину, бояр, поїзд, — їхав «по молоту». У цій частині відбувався ще один продаж нареченої

неодруженою молоддю з її оточення. Під час викупу на посад часом сідала старша дружка, вимагаючи грошей за молоду. У ході обдаровування рідних, коли сваха молодого дарувала батькам молоді випечені з тіста сову і борону, неодружена молодь крала зі столу колоскову (пляшку з червоною горілкою зі встромленими в неї п'ятьма житніми колосками). У процесі викупу молоді у неї в хаті в танці молодь ламала калач молоді, прикрашений барвінком. У майбутньому його шматочки дівчата клали під подушку на ніч, щоб у сні побачити судженого. З цією метою барвінком мили голову [7, с. 5].

Далі ми розглянемо питання про те, у які моменти весілля вичерпувалися обов'язки чинів із групи неодружених. За традицією дівчата прощалися з молодою під час знімання з неї вінка, яке здійснювалося у хаті молодого, і були присутні при розподілі короваю. При цьому дружки від більшої до меншої накладали вінок молоді собі на голову під час танцю з нею. За деякими народними уявленнями, саме від моменту покривання молоді жіночим головним убором наречені вважались чоловіком і жінкою.

У молодого по приїзді в хату з представників групи дорослої неодруженої молоді залишалися лише бояри.

Отже, розглянувши питання ролі та функцій неодруженої молоді у родинних та весільних обрядах кінця ХІХ – середини ХХ століття, можна стверджувати її участь в усіх виділених частинах родинної обрядовості. Можна відзначити, що на противагу іншим регіонам України, у селі Маяки в обрядовій структурі молодь бере участь значно довше і її кількість набагато більша.

Дослідження родинних обрядів у нових контекстах дозволяє подивитися на відомі дієства під іншим кутом зору, виявити у них невідомі зв'язки, символічні значення тощо.

Джерела та література

1. Борисенко В.К. Весільні звичаї та обряди на Україні. – К., 1988. – С. 33-42.
2. Кушнір В.Г., Петрова Н.О. Традиційна весільна обрядовість українців Одещини (20-80-ті рр. ХХ ст.). – Одеса: Гермес, 2008. – 256 с.
3. Несен І.І. Весільний ритуал Центрального Полісся: традиційна структура та реліктові форми (середини ХІХ-ХХ століття). – К., 2005.

4. Несен І.І. Участь неодруженої молоді в родинній обрядовості українців. – К., 2009.

5. Петрова Н.О. Дошлюбне спілкування: ігри та розваги українців та росіян Одещини // Записки історичного факультету / ОДУ ім. І.І. Мечникова. – Вип. 9. – Одеса, 1999. – С.51–56.

6. Петрова Н.О., Пригаріна Т.В. Обрядодії Великого Посту (за матеріалами етнологічних досліджень українського населення Одещини) // Записки історичного факультету / ОДУ ім.І.І.Мечникова. – Вип. 8. – Одеса, 1999. – С. 94-103.

7. Петрова Н.О. Традиційні форми дошлюбного спілкування молоді (за матеріалами етнографічних досліджень Одещини) // Записки історичного факультету / ОДУ ім.І.І.Мечникова. – Вип. 4. – Одеса, 1997. – С. 37-41.

8. Петрова Н.О., Тхоржевська Т.В. Дошлюбне спілкування молоді в календарній обрядовості українців Одещини // Записки історичного факультету / ОДУ ім. І.І. Мечникова. – Вип. 13. – Одеса, 2003. – С.34-39.

9. Пономарьов А.П. Сім'я і внутрішньо сімейні взаємини // Поділля. Історико-етнографічне дослідження. – К., 1994. – С. 163.

10. Пономарьов А.П. Добрачное общение молодежи // Украинцы. – М.: Наука, 2000. – С. 260-267.

Калинина С. Участие неженатой молодёжи в семейной обрядности села Маяки.

В статье рассмотрены вопросы роли неженатой молодёжи в системе семейной обрядности села Маяки конца XIX – начала XX века, проанализированы функции данной возрастной группы. Статья будет интересна широкому кругу читателей, в первую очередь студентам, всем, кто интересуется украинской этнографией.

Ключевые слова: неженатая молодёжь, добрачное общение, семейная обрядность, свадьба, родины, крестины.

Kalinina S. The participation of non-married youth in family rituality of the village Mayaky.

In this article the role of non-married youth in the system of family rituality of the village Mayaky in the end of the XIX – beginning of the XX centuries is considered; functions of this age group are analyzed. The article would be interesting for the wide round of the readers and for all, who are keen on Ukrainian ethnography.

Key words: non-married youth, premarital communication, family rituality, wedding, birth ritual, christening.